
ПРОГЛАД

Издание на Филологическия факултет
при Великотърновския университет „Св. св. Кирил и Методий“

кн. 2, 2018 (год. XXVII), ISSN 0861-7902

*Ян Моравицки*¹

РУСКИТЕ ЖУРНАЛИСТИ: РАДИКАЛИЗАЦИЯ НА ВИРТУАЛНОТО ПРОСТРАНСТВО

Jan Morawicki

RUSSIAN JOURNALISTS: RADICALISATION OF VIRTUAL SPACE

Journalism in Russia is facing problems related not only to the presence of an authoritarian regime. The fast changes in the distribution of information (the growing popularity of social media) have led to – in the current political paradigm – the formation of specific strategies in journalistic behaviour in the virtual space. The following types of relations can be said to have been marked by the characteristics of those changes: employee – employer, journalist – society, journalist – journalist, journalist – the state.

Keywords: *Russia, journalism, social media, journalists, strategies in journalism, authoritarian regime*

Журналистиката в Русия е изправена не само пред проблеми, свързани със съществуването на авторитарен режим. Интензивните промени в разпространението на информация (нарастването на популярността на социалните медии) водят до формиране на специфични стратегии в поведението на журналистите във виртуалното пространство. Можем да говорим за характерните черти на промените в следните отношения: служител – работодател, журналист – общество, журналист – журналист, журналист – държава.

Ключови думи: *Русия, журналистика, социални медии, журналисти, авторитарен режим*

*Журналистиката е от тези професии, в които срещаме най-много
неспокойни, недоволни, бунтуващи се или цинично примирени хора.*

Пиер Бурдийо

Руската журналистика се развива при особени условия. До края на 80-те години на XX век строгата цензура контролира всички редакции. За тази цел е създаден специален орган, който в периода от 1966–1990 г. носи наименованието Главно управление за опазване на държавната тайна в печата при Министерския съвет на СССР (Главное управление по охране государственных тайн в печати при Совете Министров СССР, т.е. „Главлит“). Горяева (2009) съвсем точно описва функционирането на органите на цензурата. В този текст бих искал да обърна внимание на начина, по който се води дискусия от представителите на руския журналистически свят в социалните медии. Става дума за последните няколко години – по времето, когато съгласно оценките на много експерти в работата на руските журналисти се появяват допълнителни ограничения.

Либерализмът или консерватизмът във формулировката на заглавието зависи от способността на главния редактор да лавира между многобройните идеологически понятия. Общо взето става дума за детайли, чието споменаване би могло да създаде усещането за свободна мисъл в редакцията. При телевизионните предавания са търсени акценти в интонацията или дори в мимиката на водещите. По това време редакциите изпълняват функцията на орган на пряката демокрация. Във всяка редакция съществува отдел, който отговаря за писма от читателите и събира информация за различни проявления на дейността и оплакванията на съветските граждани. Работата на журналистите е контролирана от официалното сдружение на професионалната асоциация и от партийните организации. Всички опити за създаване на опозиционни заглавия в пресата са пресичани от властта.

¹ **Ян Моравицки** (Jan Morawicki) – научен сътрудник в Изследователския център за история и култура на Средиземноморието и Югоизточна Европа „Валдемар Церан“ (Сеганеум) към Лодзкия университет.

Значителните промени, които започват в Съветския съюз по времето на Перестройката, вдъхват живот на многобройни публикации в пресата, а след това обхващат радиото и телевизията. Започват да се появяват нови телевизионни и радиопредавания. Много от тях не застъпват политически тези, но в условията на пълен идеологически контрол са смятани от зрителите и слушателите за „напредничав“ продукт. От края на 80-те години в балтийските републики, а след това и в други региони на СССР, започва печатането на нелегални, тайни вестници и списания в големи тиражи. Някои от тях, предимно в Естония, Латвия и Литва, се печатат редовно на печатарски машини и на хартия с добро качество².

В големите градове на Русия подобни заглавия се отпечатват на обикновени копирни машини, излизат рядко и бързо изчезват. По това време започва да отслабва контролът по подбора на кадри в системата на държавния печат. В редакциите се появяват нови хора, много от които нямат журналистическо образование и/или опит в тази професия. Нещо повече, в някои редакции кадровата политика е насочена към маргинализация на „професионалните“ журналисти и формиране на нови екипи. Кадрите в новите и старите редакции са набирани от две групи: 1) от „старите“ медийни служители, които владеят принципите на идеологическия компромис, и 2) от „нови“ кадри – хора, които не знаят какви са принципите на журналистическата работа, но не са обременени с идеологическите клишета на съветската преса. Освен това те нямат готови модели за изработване на професионални стратегии. Новата руска журналистика се формира за специални цели. Много заглавия се опитват да уловят бързо променящите се обществени настроения.

Стилистическую доминанту в перестроечной прессе задавали прецедентные тексты (родные цитаты из недалекого прошлого), обычно использовавшиеся с целью создания иронического колорита, и вульгарные жаргонизмы, которые воцарились на целое десятилетие... (Лысакова 2007: 77).

Журналистическата гилдия бързо става зависима от властта и бизнеса. Често променящата се конюнктура, липсата на опит за открита дискусия, липсата на авторитети, професионални модели и финансови средства не позволяват на медиите да се превърнат в напълно автономно поле по терминологията на Пиер Бурдийо (Бурдьё 2002). Особено ярко този образ се проявява по време на многобройните изборни кампании и политически кризи през 90-те години. Субективните оценки, реализирането на поръчките на спонсорите на редакцията, игнорирането на фактите – всичко това става част от всекидневната практика на средствата за масова информация. В много аспекти явлението е свързано с очакванията на аудиторията, която е свикнала да възприема пресата като модел при оценяването на тези или онези събития. С други думи задачата на публикацията не е формирането на пространство за открита дискусия, а посочването на правилното решение при оценяването на събитията. Подобно явление е типично не само за бившия Съветски съюз и Русия. Българската изследователка Т. Монова обръща внимание на такива проблеми, свързани с процеса на формирането на свободните медии:

Посттоталитарното време постави българина (респ. потенциалния читател на вестници) в съвсем нова комуникационна ситуация. На обремененото с идеологемни съзнание, свикнало да мисли еднопосочно и да действа дирижирано, бе предоставена възможност да избира – вестници, автори, идеи, ценности (Монова 2000: 45).

Според мен подобна ситуация влияе върху формирането на изключително инструментален подход към професионалната практика както от страна на самите журналисти, така и от страна на аудиторията. Поради тази причина в доста от страните на бившия т.нар. социалистически лагер преходът от сравнително свободно политическо пространство през 90-те години на миналия век към управляема демокрация в началото на настоящия век не среща сериозно противопоставяне от страна на професионалното съсловие. Следва да се споменат единичните случаи на противопоставяне на натиска, които по принцип водят до търсенето на компромиси и вписването в новата политическа действителност. О. Нестерчук описва техниките за формиране на дискусия така:

В современной информационной политике России на формирование политической идентичности у населения непосредственно влияет степень монополии политической власти и контроля государства над деятельностью СМИ, возможностей и умения правящей элиты использовать информационный административный ресурс (Нестерчук 2013: 610).

² Срв. напр. „Атмода“ (Латвия), „Согласие“ (Литва).

Изследователката посочва широкия набор от инструменти за оказване на влияние върху процеса на формиране на очакванията на аудиторията. Руското законодателство забранява цензурата. Това пряко е посочено в чл. 29, т. 5 от Конституцията на Руската федерация, а също така в редица законодателни актове, произтичащи от записаното в основния закон. Но в по-голямата част от случаите формалната цензура е заместена от т.нар. редакционна политика – при големия брой инструменти, с помощта на които журналистът може да бъде санкциониран – контролът върху дейността на медийните служители се оказва ефикасен. Това е контрол от многостепенен характер, който може да се отнася за международни, държавни или регионални въпроси, а средствата за масова информация да бъдат използвани и като инструмент за налагане на икономическите интереси на собственика.

Политическата криза, свързана със събитията в Украйна през 2014–2015 г., от една страна, изостря противоречията. Тези събития сериозно влияят върху риториката в средствата за масова информация – активно се употребява емоционална лексика, метонимии от военния дискурс (война, враг, нападение, победа и др.), съществува неприязън към противоположните възгледи, експресия, а също препратки към историческата памет на руската публика (освобождение от фашизма, освобождение на Европа, предателство) в смисъла, влаган от *Пол Рикъор* (срв. Ricoeur 2005: 99–112). От друга страна, може да се предвиди увеличаване на контрола върху действията на редакционните екипи. Той придобива теоретико-практически характер. Става дума за свободното използване на формални (нормативни) инструменти при реализацията на конкретни задачи.

Подобна практика може да бъде отнесена към дейността на Федералната служба за надзор в сферата на съобщенията, информационните технологии и масовите комуникации (*Федеральная служба по надзору в сфере связи, информационных технологий и массовых коммуникаций*, т.е. *Роскомнадзор*). Този ресор има право да уведомява средствата за масова информация, в случай че те нарушат Закона за медиите. След изпращането на второ писмено уведомление дейността на изданието може да бъде прекратена с решение на съда³. За нарушение може да бъде сметната употребата на ненормирана лексика, както и наличието на призови за екстремизъм и ненавист към определени обществени групи. Практиката за прилагането на предписанията в закона позволява да говорим за съвсем свободното им третиране от страна на прилагания ги ресор. Трябва да се отбележи, че тези принципи се отнасят за дейността на т.нар. блогъри. В случай че информацията е видяна над три хиляди пъти за едно денонощие, от гледна точка на закона те се подчиняват на принципите за функционирането на медиите⁴. Но за медийните служители Интернет си остава пространство на максимална свобода на изказа. Подобна тенденция се наблюдава не само в Русия. Въз основа с примери за поведението на журналистите от Полша във виртуалното пространство А. Вронска пише:

Журналистите могат да представят и по-малко популярни възгледи, които биха могли да навредят на техния професионален имидж или не биха се харесали на директорите на радиостанцията или вестника. Понякога може да бъде нарушено равновесието между официалния канал на предаване на информацията и това, което може да бъде открито в блога на автора. В крайни случаи може да се стигне до загуба на доверието към представителите на родните медии (Wrocska 2015: 217).

В настоящия текст обръщаме внимание на активността на руските журналисти в социалните медии. За анализ избрахме мрежите: „В Контакте“, „Фейсбук“ и „Туитър“. Според мен може да се говори за двойствен характер на информацията в тези мрежи: могат да бъдат разглеждани като лични мнения, но на практика се появяват в публичното пространство с неограничена възможност за споделяния. Журналистическата етика в публичното пространство, т.е. в пространството с потенциално неограничена на брой непозната на автора аудитория, налага на медийните служители определени изисквания. Става дума главно за отказа от употребата на вулгаризми и от споделянето на лично мнение. В същото време ситуацията на лично пространство, т.е. с ограничена на брой, позната на автора аудитория, не налага на журналиста изискванията за строго спазване на принципите на журналистическата етика⁵, докато напоследък контролът на държавните органи де факто и де юре

³ Сравни чл. 16 от закона „За средствата за масова информация“ („*О средствах массовой информации*“).

⁴ Срв. чл. 10 от закона „За информацията, информационните технологии и защитата на информацията“ („*Об информации, информационных технологиях и о защите информации*“).

⁵ Срв. напр. руския „Кодекс на етичните норми на Дружеството на професионалните журналисти“ („*Кодекс этических норм Общества профессиональных журналистов*“).

обхваща и социалните медии. Може да бъдат наложени санкции не само на автора на оригиналния пост, но дори и за неговото споделяне, и целта да е изразяване на критика. Двата случая в определени условия се разглеждат като нарушение на закона, което може да включва и наказателна отговорност.

Трябва да се отбележи, че социалните медии започват да се развиват активно в Русия през втората половина на първото десетилетие на XXI век. Тогава се появява мрежата „ВКонтакте“, след това в страната проникват „Фейсбук“ и „Туитър“. Популярността на първата посочена мрежа е породена от нейната ориентация към рускоезичната аудитория. Мрежата се появява през 2006 година. В началото на декември 2016 г. страницата www.vk.com е най-често посещаваната медия в Русия. За сравнение страницата www.facebook.com заема 12 място, а www.twitter.com заема 24 място⁶.

В началото журналистите се отнасят към социалните медии само като към инструмент за развлечение. Нещо повече, някои редакции, в това число канали с покритие в цялата Руска федерация, се стараят да ограничат достъпа на служители до социалните медии на работното място. В редакциите се появяват съобщения с предупреждения за санкции срещу служителите, които „висят“ в социалните медии. Системните администратори показват как да се блокира достъпът до социалните медии от конкретни компютри. Между другото, бързо се отказват от тази практика. По това време общуването в социалните медии не излиза извън рамката на личните контакти.

В следващите няколко години обаче социалните медии се превръщат в инструмент на професионалната дейност. Оказва се, че новите електронни ресурси дават огромни възможности за търсене на информация. Стават достъпни снимки, видеозаписи, чатове, телефонни номера и пощенски адреси. Журналистите разполагат със специални професионални търсачки. Разработвани са цели стратегии за комуникация с източниците на данни. Практически веднага се появява въпросът за представянето на самите журналисти в социалните медии и то в няколко аспекта:

1) Практическо-етичен аспект: как да се открие информация, как да склоним събеседника да ни я предостави, дали трябва открито да информираме за своята професионална позиция и за своите цели?

2) Правен аспект: как може да използваме получената информация, необходимо ли е формалното съгласие на автора за публикуване на получената информация в медиите, дали авторските права се разширяват и върху материали, които са публикувани в социалните медии, и ако е така, то до каква степен.

3) Технически аспект: как да се провери информацията, как да се определи достоверността на автора, как да се отдели собственото и личното пространство.

Ясно е, че подобни въпроси на практика са повдигани за специални цели, което безусловно води до многобройни конфликти и неточности при отразяването на различни събития. Този етап създава илюзията за сигурност. Ако си послужим с езика на Фридрих Дюренмат, това е „наблюдение на наблюдателя на наблюдателите“⁷. Това създава илюзията за възможността свободно да се изрази собственото мнение. Обаче се оказва, че наблюдателите може да бъдат безкрайно много.

Все по-остро се поставя въпросът за професионалната и корпоративната етика. Например журналистът „Ф“ губи работата си, след като публикува на своята стена изречението:

Уже давно мечтал покормить чайку с руки.

(Отдавна си мечтая чайка да си хапне от ръката ми.)

Изречението се явява като коментар към снимка от церемонията по връчването на наградата на Генералната прокуратура на Русия⁸. Неочаквано се оказва, че дори при личните си контакти журналистът трябва да спазва принципите на професионалната етика. Лесно е да се предположи, че самите етични граници в този случай ще бъдат много размити. Често е засягана темата за отношенията с конкретни служители, темата за развитието на бизнеса. Общите политически и неполитически мнения не са приемани остро и най-често са игнорирани.

Много промени носи периодът на украинската криза, породила остра политическа враждебност. Това съвпада с времето на бурния развой на социалните медии в Русия. Досегашните аутсайдери на

⁶ Според данните от сайта www.similarweb.com/fr/top-websites/russian-federation [достъп: 01.02.2017].

⁷ Заглавието на новела на Дюренмат: *Der Auftrag oder Vom Beobachten des Beobachters der Beobachter* – бел. ред.

⁸ В дадения момент Генералният прокурор на Руската федерация се казва Юрий Чайка.

руския интернет – „Фейсбук“ и „Туйтър“, заемат ключово място на руския пазар. Може да се допусне, че самата криза до известна степен благоприятства развитието на социалните медии. Ограничените възможности за публични политически изказвания пренасят дискусиата във виртуалното пространство.

Точно в този период отново се повдига въпросът за т.нар. корпоративна етика. Много активни журналисти са изправени пред проблема в каква форма да изразяват своите възгледи в пространството на социалните медии. Откритите критики за официалната гледна точка носят заплахата от санкции от страна на ръководството. Най-често ръководните кадри аргументират своето становище с противоречието между материалите, публикувани в пресата, и мненията, изразявани в Интернет. С други думи корпоративното единство трябва да бъде по-важно от справедливостта.

В условията на поляризиране на настроенията в определена част от обществото може да се допусне, че отношенията между изказванията на даден журналист и официалната политика стават важен критерий за вземането на конкретно кадрово решение, на което обръща внимание изследователят на руските журналистически кръгове Р. Захаров⁹.

Освен въпросите, свързани с актуалната политика, работата на журналистите е сериозно повлияна и от икономическата криза, която довежда до уволнения и съкращения сред служителите на много редакции. Подобна ситуация кара много журналисти да изберат стратегията на мимикрия в социалните медии. По принцип това означава слаба активност в публичното пространство, изказвания с максимално неутрален характер, почти пълен отказ от коментари относно важни обществени събития. Журналистите подчертават, че се съсредоточават върху механичното, безкритично изпълняване на професионалните си задължения и се стараят да минимализират обсъждането на служебни въпроси в социалните медии. Например „Г“, който е редактор в телевизия, пише във Фейсбук:

Все-таки трёхнедельный ночной марафон даёт о себе знать. Сегодня всю ночь верстал выпуски и писал тексты. Мозг не понимает, что можно отдохнуть. И разбудил меня в 7 утра...

(И все пак триседмичният нощен марафон ми се отразява. Днес цяла нощ преглеждах заглавията и писах текстове. Мозъкът ми не разбира, че може да си почине. И ме събуди в 7 сутринта)

Журналистите трябва да подчертават лоялността си към официалната позиция на редакцията, най-често когато става дума за отношението към политиката на правителството. В същото време политическата криза води до радикализация на дискусиата в социалните медии. Бих определил това като ефект на папагала. Преди всичко заради факта, че тази радикална комуникация в много случаи имитира невъзможни отношения в реалния свят. Някои журналисти активно и сравнително остро да се изказват в общественото пространство. Това се отнася и за привържениците, и за противниците на правителствената политика. Журналистът „Б1“ изразява своето мнение във Фейсбук за руските граждани, които живеят в чужбина:

*[...] люди без очевидных причин свалили в какие-нибудь Штаты (их не били, им не угрожали, уголовных дел в отношении них не возбуждали и т.д.), они просто не хотели жить в России. И вот эти люди сутками в соцсетях откровенно с**т кирпичами на Россию и её народ. На олимпиаде ставят в фейсбуке значок, что болеют за сборную США/Швеции/Финляндии, бросаются на всех, кто болеет за российских спортсменов, заказывают банковские карты исключительно с американским флагом и т.п., ведь все американское/европейское – золото, российское – г***о. А мне просто хочется поинтересоваться: ОК, Господь ошибся, родился ты не в той стране, но сейчас тебе что от неё надо? Все прекрасно, ты изменил свою судьбу, ты её творец, ты избавился от России, так отстань уже от неё. Просто не мешай тем, кто её действительно любит.*

*([...] хора, които без видима причина офейкват в някакви си Щати (не са бити, не са заплашвани, срещу тях не са водени наказателни производства и т.н.), те просто не искат да живеят в Русия. И стотици от точно тези хора в социалните медии открито пик**т върху Русия и народа. По време на олимпиадата отбелязват във Фейсбук, че подкрепят отбора на САЩ/Швеция/Финландия, нахвърлят се върху*

⁹ Н. Мазакнина и Н. Гиевская. Петербургские журналисты прощаются с РБК, „Lenizdat“, 2016. <https://lenizdat.ru/articles/1138911/> [достъп: 01.11.2017].

*тези, които подкрепят руските спортисти, поръчват си банкови карти само с американското знаме и т.н., все едно всичко, което е американско/европейско е златно, а това, което е руско – л**но. А мен просто ме интересува следното: ОК, Бог е сгрешил, родил си се не в тази държава, в която трябва, но какво искаш сега от нея? Всичко е чудесно, променил си съдбата си, сега сам я определяш, освободил си се от Русия, така че просто я остави на мира. Просто не пречи на тези, които наистина я обичат.)*

Журналистът „Г“ пише в Фейсбук за молбата на режисьора Александър Сокуров до президента относно осъдения в Руската федерация заради подготовката на терористичен акт в Крим режисьор Олег Сенцов:

Чувак закон нарушил, а они его освободить просят... смешно... а если бы он не режиссёром был, а сталеваром?

(Пичът е нарушил закона, а те искат да го освободят... това е смешно..., а ако не беше режисьор, ами металург?)

Същият този журналист реагира по следния начин на изказването на министъра на външните работи на Руската федерация Сергей Лавров¹⁰. По-долу е посочен цитат от кратък пост в мрежата:

„Мужик!!! Все по своим местам расставил. Журналиги...“

(„Истински мъж!!! Тури ги всичките на място. Журналя...“)

Към подобен тип изказвания може да бъде причислен и постът на редактора „К“ в Туитър във връзка с признаването на руската спортистка Юлия Степанова за виновна за употребата на допинг:

Ахаха! Ну, и что дорогая Степанова? Стукачка, которая сама жрала допинг на олимпиаду не допущена. Поделом!

(Хахаха! И какво стана, скъпа моя Степанова? Доносничка, която сама взема допинг и не е допусната до олимпиадата. Нека ѝ!)

Категорично оценъчният характер и вулгаризмите в тези изказвания, както и разговорната лексика, свидетелстват за липсата на уважение.

В редица случаи журналистите се стремят да използват конюктурата, за да натрупат допълнителен социален капитал (по Бурдъе 2001). Те създават специални страници в социалните медии, където активно се обсъждат и коментират политическите събития. Например ръководството на един от негодните телевизионни канали започва да води активна кампания за пропаганда в социалните медии. Става дума за безусловната подкрепа на политиката на Русия в Украйна.

Ще цитирам няколко изказвания, които се отнасят за началото на украинската криза. Редакторът „К“ реагира в Туитър по следния начин на американската подкрепа за Украйна и смъртта на хора в „Дома на професионалните съюзи“ в Одеса:

В связи с закрытием базы Манас и сложными отношениями с Россией, НАТО срочно нужен аэродром и порт Одесса, мешает население.

(Във връзка със закриването на база Манас и сложните отношения с Русия, на НАТО веднага са нужни летището и пристанището на Одеса, а населението пречи.)

Авторът на поста се позовава на популярния в повечето руски медии възглед за участието на САЩ в някои събития в Украйна и съществуването на план за отслабване на руското влияние в Централна и Източна Европа. Следващ пост на „К“ в Туитър се отнася за изказването на американската дипломатка Виктория Нюланд. Текстът е придружен от нейната снимка:

Выдает лицензии правому сектору на захват и поджег зданий.

(Издава лицензи на десния сектор за превземане на сгради и тяхното подпалване.)

¹⁰ В публикувания на <https://www.youtube.com/watch?v=YzP9FGNVsoc> [достъп: 01.12.2017] материал се чува как Лавров се обръща към един журналист на английски, а после казва на руски: „дебили“.

Друг един текст „К“ посвещава на Дженифър Псаки, асистентката на държавния секретар на САЩ:

*Надо сказать коллективное спасибо Мэтью Ли за то, что открыл миру Псаки.
С ней веселее!
(Трябва всички да благодарим на Матю Лий, че показа на света Псаки. С нея е по-весело.)*

Тази информация може да бъде разчетена правилно, ако се вземе предвид контекстът – ироничната риторика, която е приета в руския политически дискурс по отношение на официалните представители на американската администрация по време на засилващата се украинска криза. Такива текстове се отличават с ярка персонализация и са свързани с образа на конкретен обществен или политически деец. С цел да се представят действията му, може да бъде употребявана експресивна лексика, която създава постоянен негативен образ. Използвана е ирония, а също така исторически алюзии и стереотипи, т.е. т.нар. „общокултурно познание“ (Ван Дайк 2013). За подкрепа на тезата често се прилагат и колажи или снимки, които да подчертаят унищожителния, надсмиващия се или погрешен характер на информацията. В същото време се възхваляват положителните герои¹¹. Например постът на „К“ в Туитър за Кадиров, който събира група „доброволци“ с цел да участват в събитията в Украйна:

*Спасибо Рамзан Ахматович! Храни Вас Бог!
(Благодаря, Рамзан Ахматович! Господ да Ви пази!)*

Употребата на учтивата форма¹² се среща рядко в обикновените публични постове. Освен това авторът подчертава отношението си към героя на поста, като се обръща към свръхестествените сили (емоционалният характер на посвещаването на политика на висша сила е подчертан с главни букви). Ще дам пример за противоположен възглед. Журналистът „Б2“ през първите месеци от работата си на ново място започва да публикува цветущи постове във Фейсбук:

*В редакции завелся телевизор. Смотрю весь день Россию-24 и периодически громко матерюсь. Там идет настоящая война. В стык анонсируются три программы. „Донбасс. Дети войны“, со слоганом „Донецкие мамы идут на войну“. Далее специальный проект про войну в Сирии: огонь из танков, съемки разрушений с воздуха и т.д. Далее – анонс программы „Русское оружие“. Снова танки, еще какое-то военное г***но...“*

*(В редакцията се появи телевизор. По цял ден гледам „Русия-24“ и периодически псувам на глас. Там се води истинска война. Една след друга се обявяват три програми. „Донбас. Децата на войната“ със слоган „Майките от Донецк отиват на война“. След това специален проект за войната в Сирия: танков огън, разрушения, фотографирани от въздуха и т.н. След това анонс на програмата „Руското оръжие“. Отново танкове, още някакво военно л***но...)*

Особен случай представлява въпросът за предизборните кампании. По това време специално се следи за двойствено отношение към социалните медии от страна на журналистите и редакциите. От една страна, личното измерение и постове, адресирани към „приятелите“, се разглеждат като публично пространство. От друга страна – начинът на функциониране на социалните медии се ограничава от възможностите да се публикуват лични постове, които не се отнасят до даденото лице. Личният живот е илюзорен, а моделите на поведение са проблемни. Ще цитираме две изказвания на журналистите „Б1“ и „Б2“ от Фейсбук:

1) *Хочу видеть в следующем созыве ЗакСа Борис Вишневский [hash tag]. Сама получу инфаркт, если он не пройдет. Что касается конкретно моего округа, то пока не понимаю, кто такой Леонид Маругин („Яблоко“). Вообще, собиралась за самовыдвиженца Александр Шуршев [hash-tag], но его не пустили на выборы, срезав на подписях.*

¹¹ Президентът Путин, министърът на отбраната Шойгу, министърът на външните работи Лавров и ръководителят на Чечения Кадиров.

¹² Със собственото и бащиното име.

(„Искам през следващия мандат да видя Борис Вишневски в Законодателното събрание на Санкт Петербург. Ще получа удар, ако това не стане. Ако говорим конкретно за моя окръг, засега не разбирам какъв е Леонид Маругин („Яблоко“). По принцип исках да подкрепя независимия Александр Шуршев, но той не беше допуснат до изборите, отпадна още при събирането на подписи.)

2) „В Госдуму хочу, чтобы прошли отважный Лев Шлосберг, честный Владимир Рыжков и “единственный голос разума в 6-й Думе” Dmitry Gudkov”

(„Искам в Държавната дума да влязат смелият Лев Шлосберг, почтеният Владимир Рыжков и единственият глас на разума в 6. Държавна дума Дмитрий Гудков“.)

Появява се въпросът дали е допустима откритата агитация за конкретна политическа партия или кандидат и за опасността от възникването на конфликт на интереси при работата на журналистите. Радикализацията на изказванията се проявява в провокации, лични обвинения, иронизиране и жонглиране с исторически факти, и в определен етап довежда до разразяването на информационна война. Черните списъци и изтриването от списъка с приятели става масово явление в пространството на социалните медии.

Парадоксалното е, че в журналистическите среди невинаги се е появявала подобна радикална дискусия на нивото на реалните редакции. Нещо повече, журналистите едва са си обменили крайно противоположни коментари във виртуалното пространство, а вече могат да продължават неутралните си, та дори и приятелски отношения в реалния живот. А една друга форма на съществуване в публичното пространство бих определил като стратегията на „морската звезда“. Много продуценти или представители на ръководните кадри са регистрирани в социалните медии със своите истински имена, но относително рядко или въобще не публикуват публично каквито и да е постове и информация. От една страна, получават достъп до информация, в това число и до коментарите на своите сътрудници, а от друга страна, избягват заплахата да се компрометират в очите на представителите на различните политически лагери. Следва да се отбележи, че аналогична стратегия може да бъде реализирана като демонстративен отказ от регистрация в социалните медии. Ще добавя, че стратегията на „морската звезда“ е обусловена също така и от чувството за липса на перспективи за активно участие в дискусиите във виртуалното пространство.

Важно е да се подчертае паралелното съществуване на руските журналисти във виртуалното и реалното пространство. Това се отнася и за големите медии с разпространение в цялата Руска федерация, и за регионалната преса. Работата в проправителствена организация не е показателна за възгледите на журналиста. Представителите на противоположния лагер – да го наречем условно либерален – често обвиняват колегите си в лъжа, измама на населението, пропаганда. Освен това най-често представителите на проправителствените медии обръщат внимание на крайната непопулярност на алтернативните медии. На практика това означава липса на възможности за журналисти, които искат да се противопоставят на официалната политика, да си намерят работа. А работата в регионалните медии често създава илюзията за възможността да се промени светът към по-добро. Компромисът по отношение на политическите въпроси трябва да бъде компенсиран с относителната свобода при обсъждането на обществените проблеми. На практика това означава пълно подчиняване на местните длъжностни лица и техните политически интереси.

Социалните медии в значителна степен създават илюзията за професионална и политическа дискусия. Възможността да споделим в Интернет своите възгледи, да участваме в обсъждането на различни въпроси, относително безопасната радикализация на възгледите в определена степен означават смекчаване на конфликтите в реалното публично пространство. Представянето на възгледите в социалните медии може да означава опрощение, което предпазва гражданите и журналистите от обвиненията в пасивност в публичната дискусия. Радикализацията и превръщането на журналистите в политически пропагандатори е свързано с конкретни събития от официалната политика, а употребата на жаргонни изрази и вулгаризми в социалните медии може да бъде сравнена с периода на формирането на новата руска журналистика от края на 80-те и началото на 90-те години на XX век. Днес обаче дискусията е скрита във виртуалното пространство и има ограничен характер.

Може да се говори за постепенно формиране на „правилата на играта“, на известни поведенчески модели на журналистите. При формирането на тези модели се вземат предвид политическата конюнктура, съществуването на скрити уговорки между властите и редакцията. Един от примерите за такива уговорки е конфликтът около поста в социалните медии, който е публикуван от един от служителите на радио „Ехото на Москва“ през ноември 2014 година¹³. От друга страна, илюзията за лично пространство все още позволява на медийните служители свободно да пристъпват към избора на стила и съдържанието на конкретните постове. Може да се предположи, че в определени случаи неуточнените етични граници са използвани за потвърждаване на официалния информационен дискурс. Освен това държавата се опитва да изготви нормативни актове и да въведе юридическа практика с цел да се опишат и подсилят границите на това, което е допустимо във виртуалния свят.

Превод от полски език: Стелиана Александрова

ЛИТЕРАТУРА

- Бурдье 2001:** Бурдье, П. *Практическият смисъл*, Санкт-Петербург: АЛЕТЕЙЯ. // **Bourdieu 2001:** Bourdieu P., *Prakticheskiy smysl*, Sankt-Peterburg: Aleteya.
- Бурдье 2002:** Бурдье, П. *О телевизии и журналистике*, М.: Институт экспериментальной социологии. // **Bourdieu 2002:** Bourdieu P., *O televidenii i zhurnalistike*, M.: Institut eksperimentalnoy zhurnalistiki.
- Ван Дайк 2013:** Ван Дайк, Т. *Дискурс и власт. Репрезентация доминирования в языке и коммуникации*. М.: Либроком. // **Van Deyk 2013:** Van Deyk T., *Diskurs i vlasy. Rerezentatsiya dominirovaniya v yazke i kommunikatsii*. M.: Librokom.
- Горяева 2009:** Горяева, Т. *Политическая цензура в СССР 1917–1991 гг.*, М.: РОССПЭН. // **Goryaeva 2009:** Goryaeva T., *Politicheskaya tsenzura v SSSR 1917-1991 gg.*, M.: ROSSPEN.
- Лысакова 2007:** Лысакова, И. Полилог в современных СМИ: толерантность или конфронтация. // *Respectus Philologicus*, № 11. // **Lysakova 2007:** Lysakova I., *Polilog v sovremennh SMI: tolerantnosty ili konfrontatsiyal* // *Respectus Philologicus*, nr. 11. стр. 76–80.
- Монова 2000:** Монова Т., *Думите които разделят: политическият дискурс в печата*, София 2000. // **Monova 2000:** Monova T., *Dumite koito razdelyat: politicheskiyat diskurs v pechata*, Sofiya 2000.
- Нестерчук 2013:** Нестерчук, О. СМИ как фактор формирования российской политической идентичности в современных условиях. // *Politeja*, № 26. // **Nesterchuk 2013:** Nesterchuk O., *SMI kak faktor formirovaniya rossiyskoy politicheskoy identichnosti v sovremennh usloviyah* // *Politeja*, nr. 26. стр.609–616.
- Bourdieu 2009:** Bourdieu P., *O telewizji. Panowanie dziennikarstwa*, Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN.
- Ricoeur 2011:** Ricoeur P., *Między pamięcią a historią*. // *Znak*, no 3.
- Wrońska 2015:** Wrońska, A. *Dziennikarze i blogerzy jako uzupełniające się środowiska tworzące treści*. // *Rocznik Bibliologiczno-Prasoznawczy*, vol. 7/18. стр 213–22

¹³ Журналистът Александр Плющев публикува в „Твитър“ въпроса дали смъртта на сина на ръководителя на президентската администрация, който преди това нарушава закона, може да бъде считана като доказателство за съществуването на висши сили. Постът предизвиква негативната реакция на представителите на главния акционер на радиостанцията – компанията „Газпром-Медия“. Журналистът е санкциониран.